

Esej iz predmeta „Medijska kultura“

Tema: Medijska kultura za vrijeme drugog jugoslavenskog perioda

Podaci o studentu/ici:

Nejira Alajbegović

Odsjek Komunikologija/Žurnalistika

1073/II – K, V

Predmetni profesor/ica:

Prof. dr. Fahira Fejzić - Čengić

Sarajevo, maj 2021. godine

Sažetak:

U ovom radu se vraćamo par godina unazad, tačnije u period socijalističke Jugoslavije, sa posebnim osvrtom na medijsku kulturu već pomenutog perioda, što i jeste fokus ovog eseja. Cilj mi je istražiti i što više saznati o tome koliko se ustvari socijalistička Jugoslavija bavila medijima, kakav je bio sistem informisanja, koji je to prvi dokument vezan za medije, odnosno knjiga tog vremena, kako je teklo finansiranje medijskih servisa, te koje su to jugoslavenske televizije bile aktuelne, kakve su bile reakcije tadašnje publike, prvi štampani list kao i njegov uspjeh.

Također na samom početku rada ću precizirati periode dvije Jugoslavije kao i dimenzije kojima su obilježeni, a više pažnje posvetiti socijalističkoj Jugoslaviji, njenom formiranju i idejama.

Ključne riječi: mediji, medijska kultura, socijalistička Jugoslavija, socijalizam, štampa

Abstract:

In this paper, we go back a couple of years, more precisely to the period of socialist Yugoslavia, with special reference to the media culture of the already mentioned period, which is the focus of this essay. My goal is to research and find out as much as possible about how much socialist Yugoslavia actually dealt with the media, what the information system was like, what was the first document related to the media, actually the book of that time, how media services were financed, and which Yugoslav TV stations were current at the time, what were the reactions of the audience at the time, the first printed paper as well as its success.

Also at the very beginning of the paper, I will specify the periods of the two Yugoslavias as well as the dimensions that marked them, and pay more attention to socialist Yugoslavia, its formation and ideas.

Keywords: media, media culture, socialist Yugoslavia, socialism, press

Uvod

Kako profesorica Fahira u svojoj knjizi piše „medijska kultura na refleksivan i dnevan način definira većinu onoga što se smatra dobrim ili lošim, vrijednim ili bezvrijednim, pozitivnim ili negativnim, moralnim ili nemoralnim“. ¹ To je „dinamičan odnos medija prema kulturi, tradiciji, vjeri, literaturi, etici, identitetu na način stalne redefinicije, redeskripcije, obnavljanja, znavljanja, selekcije svih elemenata društvenosti i sebe samih..“.² Medijska kultura u sebi sadržava medijsko gajenje, odgoj, obrađivanje, obrazovanje, poštovanje i mnoge druge važne karakteristike.

Zašto baš period socijalističke Jugoslavije? Upravo zbog raznovrsnih naroda i razlika u njoj, kako bismo procijenili tadašnju medijsku kulturu, tačnije odnos medija prema svim tim raznolikostima.

Kada kažemo Jugoslavija, prije svega treba napomenuti da nije postojala samo jedna Jugoslavija nego više njih, preciznije to su historijske godine koje pripadaju periodu dvije Jugoslavije.

Jugoslavija svoje egzistiranje počinje 1918. godine kao Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Od njenog samog početka, 1918. pa do 1941. godine obilježen je prvi jugoslavenski period, i to monarhističkom/kraljevskom društveno – političkom dimenzijom. Itekako bih imala pisati o tom jugoslavenskom periodu, ali kako to nije tema mog rada preći ću odmah na drugi period.

Drugi jugoslavenski period, od 1945. do 1990. godine, obilježen je socijalističkom društveno – političkom dimenzijom. Ovom periodu možemo pripisati par naziva, kao što su Druga Jugoslavija, Titova Jugoslavija, ili Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija koja je obuhvatala današnje države Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Hrvatsku, Kosovo, Sjevernu Makedoniju, Sloveniju i Srbiju. Za vrijeme postojanja socijalističke Jugoslavije vlast je bila u rukama komunističke stranke, tj. Savez komunista Jugoslavije (do 1952. godine Komunistička partija Jugoslavije), a na čelu sa Josipom Brozom Titom.

¹ Fahira Fejzić – Čengić, Medijska kultura u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str. 5.

² Ibidem, str. 18.

Za socijalizam možemo reći da je to prva faza komunističke društveno – ekonomske formacije. U Oksford rječniku stoji: „Socijalizam predstavlja skupinu političkih i ekonomskih teorija baziranih na ubjeđenju da svako ima jednako pravo na dio bogatstva jedne države i da vlada treba da upravlja glavnim industrijama.“ Socijalistička Jugoslavija se isključivo borila protiv fašizma, staljinizma te uspostavljanjem vlasti. Kako je, jugoslavenski komunistički političar i publicist, Kardelj pisao, sukob između Jugoslavije i SSSR-a jasno pokazuje „da se danas na tlu socijalističkog ekonomskog sistema ocrtavaju dva puta: put centralističke hegemonije nekog državnog aparata u unutrašnjim odnosima i nekog, rukovodećeg naroda u međunarodnim odnosima, i put jačanja socijalističkog demokratskog samoupravljanja, kako unutar zemlje tako i u odnosima među pojedinim narodima“.³

Upravo zbog svoje borbe protiv fašizma i staljinizma, koje sam pomenula u prethodnom pasusu, socijalistička Jugoslavija se baš i ne bavi toliko medijima prvih petnaestak godina, ali o tome ćemo detaljnije u nastavku.

Razrada

Prvih godina socijalističke Jugoslavije nije bilo nekih velikih aktivnosti kada su mediji u pitanju. Ali ipak postoji nešto što bih istaknula, smatrajući ga bitnim. Sloboda medija, tačnije novinarstva je bila prilično ograničena te je ovisila o političkoj situaciji. Prije nego se neka štampa nađe u prodaji morala je proći preventivnu provjeru. Godine 1945., s ciljem kontrole štampane građe na teritoriji Jugoslavije, donesena je „Odluka o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije“, u kojoj se nalaže obaveza, prije raspačavanja, da se dostavi po osam primjeraka svake štampe - dva primjerka Povjereništvu prosvjete Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i po jedan primjerak federalnim jedinicama.

Zatim, iste godine, objavljena je „Naredba o zabrani ustaške i fašističke literature“, kako bi se čim prije prekinula prošlost u svrhu gradnje nove budućnosti, te se time obustavlja prodaja svih publikacija koje su izašle nakon 1941. godine zbog velikog broja ustaške i fašističke literature.

³ Dragan Marković, Savo Kržavac, Zavera Informbiroa, Beograd, str. 9.-10.

Također, 1945. godine, objavljen i je i prvi „Zakon o štampi“ čiji prvi član glasi „U Demokratnoj Federativnoj Jugoslaviji štampa je slobodna. Niko ne može biti spriječen u slobodnom izražavanju svojih misli putem štampe, osim u slučajevima koje ovaj Zakon predviđa.“⁴

Konačno, nakon petnaestak godina od uspostave socijalističke ili druge Jugoslavije, možemo reći da ova država počinje posvećivati pažnju medijima i novinarstvu. Tako, kao „premijera“ te posvećenosti 1960. godine izašla je prva knjiga vezana za medije. Knjiga je naslovljena kao „Savremena sredstva informacije“, u čijem se podnaslovu nalazilo: štampa, novinske agencije, radio, televizija, te filmske novosti. Ova knjiga je imala za cilj da usavrši što je moguće više novinarstvo u drugoj Jugoslaviji svojim korisnim uputama koje je nudila, a sve to kako bi novinarstvo postala mjerodavna profesija. Neki od autora već pomenutih podnaslova Slobodan Obradović i Blagoje Lazić pišu o važnosti ovog zvanja, odgovornosti koju sam novinar nosi, uloženom trudu, ljubavi koju posjeduje i zahvaljujući kojoj se nosi sa pomenutim i još mnogim, kako lijepim tako i ne baš lijepim i prijatnim situacijama.

Dolazimo do sljedeće knjige o medijima, tog vremena, koja izlazi 1967. godine pod nazivom „Štampa, radio i televizija u samoupravljanju“. To je vrijeme kada se pojavljuju prvi bosanski i bošnjački autori, Firdus Džinić, Muhamed Nuhić, Mate Oreč i Slavko Nastić. Ali još uvijek se ne govori normalno o slobodi štampe.

Ovih godina se desilo i prvo priznanje politike i političara kao krivaca za protivrječnost društva, što su do tada bili mediji, a to čini slovenski političar, književnik, publicist, novinar, a i urednik (list „Delo“) France Šetinc. Te koji je pred kraj osamdesetih godina dao ostavku u znak protesta zbog situacije u jugoslavenskoj politici.

Kada su mediji u pitanju (sigurno ne samo mediji, nego većina toga, ali ipak bih se zadržala na svojoj temi) centralizam je bio izražen u socijalističkoj Jugoslaviji, baš kao što je bila situacija i u Kraljevskoj Jugoslaviji. Tipičan primjer prethodno pomenutog, jeste to da su TV Beograd i TV Zagreb u 50-tim, 60-tim, pa čak i u 70-tim godinama pokrivala po polovinu Bosne i Hercegovine, dok TV Sarajevo, čije se samo upostavljanje jako kasno dešava, nikada nije pokrivala cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine. Nažalost, to se ni danas nije promijenilo.

⁴ Ivana Hebrang Grgić, Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas//Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 2000., str. 119.

Zatim, program tadašnjeg najvažnijeg državnog medija i jedine televizije – Radio televizije Jugoslavije se emitira dvojezično: srpskohrvatski i slovenački.

„Podruštvljavanje informativne djelatnosti u samoupravnom društvu“ je treća knjiga povećana medijima, u Skopju, a nastala na empirijskim medijskim istraživanjima.

Prema istraživanjima, u 80-tim godinama, najviše medija ima Bosna i Hercegovina (731), najviše novina je u Bosni i Hercegovini (687), 43 radija i jedna televizija, a glavni bosansko-hercegovački printani list, dnevni list, „Oslobođenje“ se samofinansiralo sa 55% procenata.⁵

U samom opisu ovog rada sam istaknula kako ću, između ostalog, naglasiti i reakciju tadašnje publike na medije, koja i nije bila baš za pohvalu. To je također prikazano kroz istraživanje. Pa na pitanje kako reaguju na nezadovoljstvo programa medija, najviše odgovora je da reaguju u krugu prijatelja (41%) ili da uopće ne reaguju (38%), mali broj je onih koji prestaju pratiti medij koji mu se ne sviđa (9%) i onih koji se obraćaju nekoj društvenoj organizaciji (7%), dok je samo 2% onih koji se obraćaju mediju čije nezadovoljstvo iskazuju. Stoga, možemo reći da veza između publike i medija nije ni bila prisutna, kao što nije postojao ni feed back javnosti na medijske sadržaje u socijalističkom periodu.⁶

Ipak, od medija se tražilo, posebno od televizije, da potiskuju tuđu ideologiju, šund i kič, a šire socijalističku i samoupravljачku kulturu. TV Sarajevo je upravo tako i činila, te postala izvor socijalizma, samoupravljanja i komunizma. Ovo je zatraženo od strane Sabora, koji je održan 12. i 13. decembra 1974. godine. To je bosansko – hercegovački sabor kulture koji je održan u funkciji aktiviranja svih bh. duhovnih snaga; priznanje bošnjačko – muslimanske nacije, bosansko – hercegovačke televizije, bh. medijske samostalnosti.

Tada, Alojz Benac prvi progovara o trokutu bh. kulture i ističe kako je Bosna i Hercegovina bila zapostavljena i za vrijeme kraljevine Jugoslavije. Također je bio protiv; crnog vala u prizvodnji filmova, poplavi pornografske literature i filmskog šunda i niskog nivoa javnih priredbi.

⁵ Fahira Fejzić – Čengić, Medijska kultura u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str. 102.//Prvoslav Ralić, kao urednik lista „Socijalizam“, str. 46. u knjizi „Štampa, radio, televizija u samoupravljanju, Beograd 1967. g.

⁶ Ibidem, str. 100.

Što se tiče Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji, mnogo je primjera neravnopravnosti i konstantnih pokušaja deindividualizacije bh. društva: separatistički odnos prema glavnom bosansko – hercegovačkom printanom listu „Oslobođenje“; zatim (ne)distribucija lista Socijalističkog saveza radnog naroda Bosne i Hercegovine u sjeveroistočnoj Bosni te slaba čitanost istog u određenim općinama; primjer slabe gledanosti televizije u Zapadnoj Hercegovini koja ni danas ne plaća RTV - pretplatu za Federalnu televiziju; sama činjenica koliko je teško Bosna i Hercegovina dobila svoju republičku televiziju koja je dugo bila sputavana i omalovažavana.

Ne mogu ne pomenuti yutelizaciju bh. javnosti ili kako je profesorica Fahira u svojoj knjizi nazvala „medijsku anesteziju“.⁷ Yutel je jugoslavenska televizija koja u dvije najkritičnije godine (1990. i 1991.) uoči agresije u Bosni i Hercegovini „stvara maglu“ i antiratno raspoloženje umirujući sve i svakoga time da rata neće biti . Upravo zbog te obmane javnosti, dok traju posljednje pripreme Miloševićevog režima i prebacivanje JNA na prostore Bosne i Hercegovine, Yutelu na dušu sve nevino pobijene, poklane, izgladnjele i oboljele u bosansko – hercegovačkoj ratnoj areni. Mark Thompson je, u svojoj knjizi Proizvodnja rata, Yutel nazvao panjugoslavenski informativni medij.

Zaključak

Zaista bih još mnogo toga imala pisati na ovu temu, dijelom zbog njene same kompleksnosti dijelom zbog moje prevelike zainteresovanosti o tome, ali ću finalizirati ovaj rad jednim kartkim osvrtom i zaključkom.

Kako na samom početku perioda socijalističke Jugoslavije mediji nisu bili u „prvom planu“, imavši druge prioritete, možemo reći da su mediji prvih petnaest godina bili zapostavljeni. Štampa se kasnije prilično razvila u socijalizmu, ali nikad nije postala masovna pojava kao u pojedinim razvijenim zemljama. Možda je razlog toga bila materijalna oskudica, ili slaba distribucija, loša organizacija, ili možda čak i veliki broj nepismenih.

U socijalističkoj Jugoslaviji ono što je bilo isticano u komunikacijskom kontekstu, ili jednostavno medijski diskursi, su uglavnom bili antireligijskog, nacionalnog i ideološkog opredjeljenja.

⁷ Fahira Fejzić – Čengić, Medijska kultura u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str. 125.

Literatura:

- Fejzić – Čengiđ, F., Medijska kultura u Bosni i Hercegovini, Connectum, Sarajevo, 2009.
- Marković, D., Kržavac, S., Zavera informbioa, Narodna knjiga – Partizanska knjiga, Beograd, 1987.
- Janjetović, Z., Zabavna štampa u socijalističkoj Jugoslaviji, Studio lexicographica, 2010.
- Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Jugoslavija u istorijskoj perspektivi, Beograd 2017.

Internetske stranice:

- https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/socialism
- <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10834/1/306575%20Hebrang%20Grgi%C4%87V%20BH2000.pdf> (link ne bude ispravan kada se kopira, ali to je - Ivana Hebrang Grgić, Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas//Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 2000.)
- https://yuhistorija.com/serbian/jug_druga_txt01c9.html (Vera Katz, Bosna i Hercegovina u Jugoslaviji (1943-1993) – kratak pregled)